

Wstęp

Archiwum Państwowe w Kielcach oddaje do rąk Czytelników wydawnictwo: „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne”. Jest to kolejna publikacja wydana przez archiwum po wielu latach przerwy. Ostatnie wydawnictwo, w którym swój udział miało Archiwum Państwowe w Kielcach, ukazało się bowiem w 1999 roku¹. Natomiast sześć lat wcześniej został wydany przewodnik po zasobie archiwalnym². Nie może dziwić więc fakt, że od wielu lat istniała silna potrzeba ożywienia działalności naukowo-wydawniczej, czemu zadość uczynić ma niniejsze wydawnictwo. Publikacja została wydana przy współpracy z Kieleckim Towarzystwem Naukowym. Mamy nadzieję, że w przyszłości będzie ona kontynuowana jako seria wydawnicza.

Prezentowana publikacja jest wynikiem rosnących w ostatnim czasie aspiracji Archiwum Państwowego w Kielcach do roli jednego z ośrodków naukowych Kielc i regionu świętokrzyskiego. Z drugiej strony stanowić ma element realizacji strategii archiwów państwowych na lata 2010–2020, której jednym z celów jest „budowanie wizerunku archiwów państwowych jako nowoczesnych i przyjaznych instytucji, aktywnie uczestniczących w procesie edukacji społeczeństwa otwartego”. Zakłada on m.in. „publikowanie wydawnictw z zakresu historii i archiwistyki”³. Zwrócić wreszcie należy uwagę na fakt, że nowa inicjatywa wydawnicza Archiwum Państwowego w Kielcach nawiązuje do działań innych polskich archiwów, które od lat wydają własne periodyki⁴.

¹ *Społeczności małomiasteczkowe w regionie świętokrzyskim (XIX–XX w.). Pamięci Stanisława Marcinkowskiego w dziesiątą rocznicę śmierci*, red. R. Kołodziejczyk, M. B. Markowski, Kielce 1999. Publikacja została wydana przez Kieleckie Towarzystwo Naukowe z funduszy m.in. Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach.

² *Archiwum Państwowe w Kielcach i jego oddziały. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, red. S. Marcinkowski, Warszawa–Łódź 1993.

³ *Strategia archiwów państwowych na lata 2010–2020*, red. B. Berska, Warszawa 2011, s. 18–20.

⁴ Przykładowo: Archiwum Akt Nowych wydaje „Teki Archiwalne”, Archiwum Państwowe w Katowicach – „Szkice Archiwalno-Historyczne”, Archiwum Państwowe w Siedlcach – „Prace Archiwalno-Konserwatorskie”, Archiwum Państwowe w Zamościu – „Archiwariusza Zamojskiego”. Ponadto Archiwum Państwowe w Przemyśle jest współwydawcą „Przemyskich Zapisków Historycznych”, Archiwum Państwowe w Suwałkach – „Rocznika Augustowsko-Suwalskiego”.

Niniejszy tom stanowi w dużej mierze pokłosie konferencji naukowej: „Z dziejów, zasobu i działalności Archiwum Państwowego w Kielcach”, zorganizowanej 13 października 2011 roku w Kielcach w ramach uroczystej inauguracji nowej siedziby tej instytucji. Podczas obrad ogłoszono 13 referatów, a 7 spośród nich znalazło się w prezentowanej publikacji. Z przyczyn niezależnych od organizatorów konferencji w publikacji nie znalazły się referaty: Anity Młynarczyk-Tomczyk (*Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Kielcach i jego agendy. Działalność naukowa i popularyzacyjna w latach 1958–1966*), Urszuli Oettingen (*Materiały do dziejów ochotniczych straży ogniowych w Archiwum Państwowym w Kielcach*), Marty Rzepeckiej-Aleksiejuk i Macieja Aleksiejuka (*Kielecczyzna w zasobie Archiwum Państwowego m.st. Warszawy*), Edyty Krężolek („*Indeks Polaków zamordowanych i represjonowanych przez hitlerowców za pomoc Żydom*” jako przykład współpracy Archiwum Państwowego oraz Instytutu Pamięci Narodowej), Huberta Mazura (*Źródła do dziejów uzdrowisk w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach*) oraz Marka Jedynaka (*Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Kielcach [1918] 1946–1954 [2011] w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach*)⁵. Pierwszy tom „Świętokrzyskich Studiów Archiwalno-Historycznych” wzbogacono natomiast o artykuły: Wiesławy Rutkowskiej, Edyty Majcher-Ociesy, Wiktora Z. Łyjaka, Sebastiana Piątkowskiego, Arkadiusza Toporskiego i Jarosława Dulewicza. Wspomnieć należy, że referat Huberta Mazura: *Działalność edukacyjna i naukowa Archiwum Państwowego w Kielcach. Marzenia a rzeczywistość* publikowany jest w formie dwóch odrębnych artykułów.

W oddawanym do rąk Czytelników tomie nie znajdziemy recenzji, omówień, kroniki czy innych tekstów typowych dla takich publikacji. Zawiera on wyłącznie artykuły w formie studiów i materiałów. Wszyscy autorzy swe rozważania skoncentrowali wokół problematyki archiwalnej, głównie w ujęciu archiwoznawczym i źródłoznawczym, w mniejszym stopniu metodycznym. Publikacja obejmuje kilka tekstów dotyczących historii oraz wybranych aspektów działalności i roli Archiwum Państwowego w Kielcach. Większość artykułów dotyka fundamentów istnienia archiwów, czyli zasobu archiwalnego. Ich autorzy omawiają przydatność zasobu kieleckiego archiwum do konkretnych tematów badawczych lub charakteryzują dane zespoły archiwalne czy kategorie źródeł, podkreślając ich różnorodność.

Listę artykułów otwiera tekst Iwony Pogorzelskiej poświęcony dziejom Archiwum Państwowego w Kielcach w latach 1923–2011. Autorka w pierwszej

⁵ H. Mazur, *Sprawozdanie z uroczystej inauguracji nowej siedziby Archiwum Państwowego w Kielcach, 12–13 października 2011 r. i sesji naukowej „Z dziejów, zasobu i działalności Archiwum Państwowego w Kielcach”*, „Archiwista Polski”, R. XVI, 2011, nr 4, s. 106–112.

kolejności zajęła się genezą tej placówki omawiając historię dziewiętnastowiecznych archiwów kieleckich. Dalsze rozważania dotyczyły siedzib, organizacji wewnętrznej i realizacji zadań Archiwum Państwowego w Kielcach oraz dziejów jego oddziałów terenowych. W artykule nakreślono też sylwetki kolejnych dyrektorów placówki.

Anna Smorąg przedstawiła jeden z najważniejszych, a zarazem najmniej znanych wśród społeczeństwa obszarów funkcjonowania archiwów, jakim jest kształtowanie zasobu archiwalnego. Na przykładzie Archiwum Państwowego w Kielcach zostały przybliżone poszczególne działania w zakresie nadzoru nad narastającym zasobem archiwalnym. Autorka podkreśliła doniosłą rolę tej funkcji archiwów dla badań historycznych, które w przyszłości będą się opierać na bazie źródłowej kształtowanej obecnie przez archiwa państwowe.

Hubert Mazur omówił działalność naukową i wydawniczą Archiwum Państwowego w Kielcach od 1984 roku, podkreślając przy tym także osiągnięcia archiwum na polu popularyzacji nauki. Uzupełnieniem jest aneks, na który składa się bibliografia publikacji oraz zestawienie referatów wygłoszonych na zebraniach i konferencjach naukowych przez pracowników kieleckiego archiwum w latach 1984–2011.

W kolejnym tekście Hubert Mazur przedstawił edukacyjną funkcję Archiwum Państwowego w Kielcach. Rozpoczął od wymienienia przyczyn wzrostu zainteresowania edukacją w archiwach. Następnie wymienił i scharakteryzował różne jej formy: organizowanie wykładów, wystaw, lekcji archiwalnych, zajęć dla studentów, konkursów, spotkań i warsztatów, udział w Kieleckich Festiwalach Nauki, Dniach Otwartych Archiwum. Jak wykazał, w promowaniu zasobu przydatny okazał się również internet.

Tekst Jana Głównki traktuje o genezie i działalności Muzeum Historii Kielc. Jego istotą jest określenie funkcji i roli materiałów archiwalnych w ekspozycjach muzealnych. Autor, koncentrując uwagę przede wszystkim na stałej wystawie historycznej „Z dziejów Kielc”, podał kilka przykładów wykorzystania w działalności wystawienniczej Muzeum Historii Kielc archiwaliów znajdujących się w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach.

Wiesława Rutkowska przeanalizowała materiały archiwalne dotyczące dziejów Ilży, znajdujące się w Archiwum Państwowym w Kielcach, oddział w Starachowicach. Ramy chronologiczne omówionych archiwaliów zamykają się w przedziale czasowym 1810–1975. W tekście zwrócono uwagę na zmieniającą się przynależność administracyjną i rozwój przestrzenny miasta oraz panujące w nim stosunki społeczne i gospodarcze.

Przekrojowy charakter ma także artykuł Anny Rogowskiej, w którym zostały zaprezentowane i omówione materiały archiwalne do badań nad rozwojem

przestrzennym i urbanistycznym Jędrzejowa w XIX i XX wieku, które przechowywane są w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach. Autorka zwróciła uwagę na niewystarczające wykorzystywanie źródeł wytworzonych po drugiej wojnie światowej w badaniach historycznych nad miastem, będącym przedmiotem jej rozważań.

Wiktor Z. Łyjak scharakteryzował materiały znajdujące się w Archiwum Państwowym w Kielcach dotyczące organów. Autor opisał wygląd instrumentów, podał prawdopodobne daty wykonania i nazwiska ich twórców. W tekście pojawiły się liczne przykłady organów znajdujących się w kościołach, m.in.: w Korytnicy, Chęcinach, Włoszczowie, Świniarach, Sandomierzu, Olkuszu, Jędrzejowie, Tarnawie koło Sędziszowa. W tekście podniesiono też kwestie nieudanych renowacji instrumentów i osób je przeprowadzających.

Arkadiusz Toporski na podstawie korespondencji rodzinnej jednego z rodów ziemiańskich Poniądza – Wielopolskich naszkicował niezwykle interesujący obraz życia codziennego w Chrobrzu. Autor wyeksponował tym samym wciąż niedoceniane źródło historyczne, jakim są listy osobiste, oraz poprzez ukazanie bardzo ciekawych perspektyw badawczych podkreślił jego wielką wagę w badaniach historycznych.

Kolejny artykuł, autorstwa Edyty Majcher-Ociesy, omawia źródła dotyczące aktywności gospodarczej Żydów w okresie Drugiej Rzeczypospolitej, zgromadzone w Archiwum Państwowym w Kielcach. Autorka zaakcentowała wielką różnorodność przechowywanych archiwaliów – począwszy od pism urzędowych, przez materiały statystyczne i sprawozdawcze, na korespondencji kończąc.

Tekst Sebastiana Piątkowskiego dotyczy jednej z organizacji konspiracyjnych z okresu drugiej wojny światowej – Polski Niepodległej. Materiały archiwalne na temat jej działalności, a znajdujące się w Archiwum Państwowym w Kielcach, mimo swojej fragmentaryczności pozwalają na weryfikację wielu dotychczasowych ustaleń oraz umożliwiają pełniejsze poznanie funkcjonowania Polskiego Państwa Podziemnego w regionie świętokrzyskim.

Hubert Wilk podjął temat przydatności zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach jako źródła do badań nad dziejami regionu świętokrzyskiego w dobie PRL. Autor na wybranych przykładach przedstawił trudne warunki mieszkaniowe, próby ich polepszenia oraz stosunek do własności. Wykorzystał m.in. raport z sierpnia 1952 roku na temat założeń perspektywicznych budownictwa mieszkaniowego w Kielcach czy okoliczności budowy osiedla robotniczego Mili-cja w Skarżysku-Kamiennej.

Innego rodzaju korespondencja stała się przedmiotem zainteresowania Jarosława Dulewicza, który w swoim tekście omówił skargi pisane do władz państwowych w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Badając ich charakter i tematykę,

ustalił, że autorami listów byli głównie robotnicy przemysłowi. Swoje rozważania autor ilustruje obszernymi fragmentami „suplik do najwyższych władz”.

Tekst Anny Jankowskiej stanowi prezentację źródeł do dziejów Kielc znajdujących się w zasobie Archiwum Państwowego w Radomiu. Autorka omówiła materiały z okresu porozbiorowego, międzywojennego i okupacji hitlerowskiej. Opisową część artykułu uzupełnia obszerny aneks zawierający wykaz jednostek archiwalnych dotyczących Kielc, będących integralną częścią zespołów archiwalnych przechowywanych w wymienionym wyżej archiwum.

Oddając do rąk Czytelników pierwszy tom „Świętokrzyskich Studiów Archiwalno-Historycznych” liczymy, że przybliży on dzieje, zasób, zadania i funkcje Archiwum Państwowego w Kielcach. Mamy nadzieję, że wydawnictwo to będzie służyć nie tylko promocji i popularyzacji wiedzy o archiwach, ale także szerzeniu kultury historycznej i archiwalnej oraz pogłębianiu świadomości historycznej, głównie w jej regionalnym aspekcie.

Edyta Majcher-Ociesa
Hubert Mazur
Wiesława Rutkowska
Hubert Wilk